

CONSILIUL NAȚIONAL PENTRU ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT

MD – 2068, mun. Chișinău, str. Alecu Russo nr. 1 bl. "A1", bir. 94
Tel./ fax (022) 31-02-74, e-mail: aparat@cnaajgs.md, www.cnaajgs.md

HOTĂRÂRE

Nr. 32 din 27 decembrie 2017

Cu privire la aprobarea Curriculumului de instruire continuă a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat victimelor violenței sexuale și a celei bazate pe gen

În conformitate cu prevederile art. 12 alin. (1) lit. b) și 13 alin. (5) din Legea nr. 198-XVI din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.157-160, art.614), Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat,

HOTĂRĂȘTE:

1. A aproba *Curriculumul de instruire continuă a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat stat victimelor violenței sexuale și a celei bazate pe gen*, conform *Anexei 1*.
2. Prezenta Hotărâre se aduce la cunoștința Oficiilor Teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat și se publică pe pagina web a CNAJGS.

Președinte al Consiliului

Secretar al Consiliului

Emanoil PLOȘNIȚĂ

Aurelia PALAMARCIUC

**Consiliul Național pentru Asistența
Juridică Garantată de Stat**

**Aprobat prin Hotărârea Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat
Nr. 32 din 27 decembrie 2017**

**CURRICULUM
DE INSTRUIRE CONTINUĂ
A AVOCAȚILOR CARE ACORDĂ ASISTENȚĂ
JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT
VICTIMELOR VIOLENȚEI SEXUALE ȘI A CELEI
BAZATE PE GEN**

I. PRELIMINARII

Violența sexuală este una dintre cele mai grave încălcări ale legii și ale drepturilor omului pentru că produce mult mai mult decât suferință și răni fizice încalcând nu doar dreptul la integritate personală (atât fizică cât și psihologică), dar, de asemenea, dreptul la autonomie sexuală ca o componentă a dreptului la respectarea vieții private.¹

Violența sexuală se bazează pe dorința agresorului de a exercita putere și control, iar cel mai des victima este femeie. Violența sexuală împotriva femeii transcende personalitatea victimei, indiferent de felul cine este aceasta, și constituie de fapt o formă severă de **violență pe motive de gen**, o formă severă de manifestare a **discriminării** împotriva femeilor.² În consecință, violența sexuală este o încălcare a dreptului de a nu fi discriminat, drept recunoscut de instrumentele internaționale³, și lezează în primul rând demnitatea și valoarea persoanei umane⁴.

Pedeapsa agresorului este un mecanism prin care statele asigură că cei care comit acte de violență sexuală suportă consecințele, facilitând în așa mod realizarea drepturilor femeilor de a fi libere față de orice act de violență. Aplicarea pedepsei față de agresor nu este suficientă pentru ca victimele infracțiunilor privind viața sexuală să obțină un remediu efectiv din partea justiției. Avocatul ce apără drepturile victimelor violenței sexuale trebuie să depună toată diligența pentru a depăși abordarea îngustă axată pe pedepsirea făptașilor și obținerea compensațiilor bănești și să înțeleagă prejudiciul cauzat victimei dintr-o perspectivă mai largă, să întreprindă acțiuni bazate pe protecția împotriva revictimizării, discriminării și obținerii remediilor și despăgubirilor ce vor contribui la reabilitarea victimei.

Prin ratificarea tratatelor internaționale privind drepturile omului, Republica Moldova și-a asumat obligația juridică de a asigura și proteja drepturile tuturor persoanelor aflate pe teritoriul sau sub jurisdicția lor, inclusiv de a preveni și sancționa violența bazată pe gen.⁵ În acest sens, Statele trebuie să ia măsurile corespunzătoare – după caz, introducerea politicilor naționale de luptă împotriva violenței bazată pe gen, asigurarea protecției eficiente, stabilirea serviciilor de suport și asistență pentru victime, ajustarea legislației în mod corespunzător, sensibilizarea

¹ Platforma de Acțiune de la Beijing, art. 97. Pagină web: http://unipd-centrodirittiumani.it/public/docs/Report_Conferenza_Pechino_1995.pdf

² Conform articolului 2 din Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor (CEDAW), statele părți au obligația de a elimina discriminarea împotriva femeilor de diferite vârste, inclusiv fete. Comitetul CEDAW menționează că definiția de discriminare conform art. 1 din Convenție include violența pe motive de gen, ceea ce reprezintă violența care este îndreptată împotriva unei femei pentru că ea este o femeie sau care afectează femeile în mod disproporționat și include acte care cauzează durere fizică, mentală sau sexuală sau suferință, amenințarea cu asemenea acte, constrângerea și alte privări de libertate.

³ Recomandarea Generală CEDAW nr. 19 alin. 7: “Violența pe motive de gen, care afectează sau anulează exercitarea de către femei a drepturilor omului și libertăților fundamentale, în temeiul dreptului internațional general sau în cadrul convențiilor privind drepturile omului, este discriminare în sensul articolului 1 al Convenției. Aceste drepturi și libertăți includ: (a) Dreptul la viață; (b) Dreptul de a nu fi supus torturii sau tratamentelor inumane sau degradante sau pedepselor; (c) Dreptul la protecție egală în conformitate cu normele umanitare în timp de conflict armat intern sau internațional; (d) Dreptul la libertate și siguranță a persoanei; (e) Dreptul la protecție egală în temeiul legii; (f) Dreptul la egalitate în familie; (g) Dreptul la cele mai înalte standarde de sănătate fizică și mentală; (h) Dreptul la condiții de muncă adecvate și favorabile”.

⁴ Comisia cu privire la Statutul Femeilor, sesiunea a 45-a, 2001.

⁵ Art. 16.1 din Constituția Republicii Moldova stipulează: “Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”.

publicului, formarea profesioniștilor care se confruntă cu cazurile de violență împotriva femeilor și adoptarea măsurilor orientate spre prevenirea acestora. Din normele citate supra rezultă și obligația pozitivă a statului de a asigura victimelor violenței sexuale asistență juridică de calitate prin intermediul unui avocat oferit în mod gratuit de către stat.

Calitatea actului de justiție este direct proporțională cu gradul de pregătire profesională a participanților la proces (ofițeri de urmărire penală, procurori, avocați, judecători) precum și cu integritatea morală a acestora.

Avocatul are un rol distinct în asigurarea respectării tuturor acestor exigențe, eforturile acestuia în cauzele cu implicarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală urmând să fie orientate spre:

- promovarea măsurilor eficiente și nediscriminatorii de comunicare cu victima și după caz cu reprezentantul său legal (în situația victimelor minore), orientate spre conlucrare, transparență și respect reciproc;
- informarea și pregătirea victimei pentru participarea în cadrul acțiunilor procesuale;
- adaptarea mediului de desfășurare a acțiunilor procesuale la necesitățile victimelor infracțiunilor privind viața sexuală, cu respectarea drepturilor omului;
- asigurarea participării active și depline a victimei în procesul de decizie în privința identificării strategii de caz și accesarea serviciilor psiho-sociale, respectând dorințele justificate și valorificând opiniile acestora;
- asigurarea protecției psihice și fizice prin abordarea holistică și multidisciplinară continuă, care să răspundă nevoilor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;
- protecția victimelor infracțiunilor privind viața sexuală împotriva revictimizării prin participarea la acțiuni procesuale abuzive;
- protecția victimelor infracțiunilor privind viața sexuală împotriva discriminării pe criteriu de gen;
- identificarea metodelor eficiente de management a cazurilor de conflict ce apare între avocat și victimă;
- individualizarea asistenței în funcție de specificul fiecărui caz penal și de nevoile persoanei asistate.

Justiția este concepută de oameni și împlinită de oameni pentru oameni. În calitate de avocat trebuie să conștientizăm că în spatele unor nume și a unor date din dosare stau oameni reali, cărora acțiunile procesuale și hotărârile judecătorești le marchează viața. Acest lucru imprimă o colosală responsabilitate activității avocatului ce acordă asistență juridică victimelor infracțiunilor privind viața sexuală. Bunele intenții nu sunt suficiente pentru realizarea unei apărări eficiente și holiste. Profesionalismul și aplicarea corectă a legii sunt condiții indispensabile eficientizării justiției pentru victimele infracțiunilor privind viața sexuală.

Un avocat ale cărui cunoștințe în domeniul drepturilor omului sunt superficiale nu poate asigura apărarea reală și efectivă a victimelor infracțiunilor privind viața sexuală. Astfel, buna pregătire profesională este o obligație sacră pentru fiecare avocat ce acordă asistență juridică garantată de stat.

Exercitarea efectivă a rolului de avocat al victimelor infracțiunilor privind viața sexuală implică anumite cunoștințe în domeniul drepturilor omului, abilități și atitudini. Un asemenea set de competențe poate fi asigurat doar printr-o formare profesională continuă. Pentru a asigura un proces coerent și un traseu educațional eficient al instruirii continue, a fost elaborat prezentul

Curriculum de instruire a avocaților care acordă asistență juridică garantată de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală.

Acest curriculum constituie o contribuție valoroasă, menită să asiste în mod practic avocații ce acordă asistență juridică garantată de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală, dar și alte categorii de profesioniști ce asistă victimele, în pregătirea lor profesională. Curriculum prezintă subiecte ce reflectă garanțiile unui proces echitabil în cauzele penale și civile cu implicarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală, particularitățile apărării victimelor infracțiunilor privind viața sexuală din perspectiva drepturilor omului, dar și jurisprudența instanțelor naționale și a Curții Europene a Drepturilor Omului.

II. COMPETENȚE

- interacționarea constructivă nediscriminatorie și conformă cu abordarea bazată pe drepturile omului cu victimele infracțiunilor privind viața sexuală, adaptată nevoilor și particularităților beneficiarilor de asistență juridică garantată de stat;
- acordarea serviciilor juridice eficiente, care ar include informarea și consultare victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;
- întocmirea documentelor cu caracter juridic care asigură dreptul la un proces echitabil pentru victimele infracțiunilor privind viața sexuală;
- formularea strategiei de reprezentare prin consultarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală, cu respectarea drepturilor omului;
- respectarea standardelor de calitate în cadrul reprezentării intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în toate fazele procesului penal și civil;
- ținerea evidenței documentare a prestării serviciilor de asistență juridică calificată garantată de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în cauze penale și civile.

II. PRINCIPALELE OBIECTIVE

La sfârșitul cursului de instruire, participanții vor fi capabili:

➤ La nivel de cunoaștere și înțelegere:

- să sesizeze aspectele de discriminare de gen pe care le implică infracțiunile privind viața sexuală;
- să explice tendințele internaționale și europene în domeniul protecției și apărării victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;
- să descrie noile tendințe în protecția și apărarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în Republica Moldova;
- să schițeze organizarea și managementul sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în sistemul de justiție penală și civilă;

- să explice prevederile legislative naționale ce reflectă apărarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală din perspectiva drepturilor omului;
- să interpreteze spectrul de drepturi și obligații pe care le au victimele infracțiunilor privind viața sexuală implicate în sistemul de justiție penală și civilă;
- să identifice dificultățile în respectarea exigențelor speciale la toate fazele procesului penal și civil cu implicarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;

➤ **La nivel de aplicare:**

- să deducă din actele internaționale și europene exigențele față de un sistem de justiție penală și civilă prietenos victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;
- să întocmească acte ce țin de preluarea, evidența și raportarea cazului de acordare a asistenței juridice garantate de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală implicate în cauze penale și civile;
- să determine tactica avocatului de acordare a asistenței juridice ajustate nevoilor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală implicate în cauze penale și civile;
- să formuleze procedee tactice privind respectarea interesului victimelor infracțiunilor privind viața sexuală la toate fazele procesului penal și civil;
- să elaboreze tactica interacțiunii avocatului cu victima, cu serviciile de asistență socială și psihologică ce asistă victimele infracțiunilor privind viața sexuală;
- să identifice subiectele ce urmează a fi puse în fața experților la examinarea cauzelor penale cu implicarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;
- să stabilească modalitatea de desfășurare a primului interviu cu victimele infracțiunilor privind viața sexuală, precum și modalitatea de comunicare și interacționare ulterioară cu acestia;
- să proiecteze acțiunile avocatului-reprezentant al victimelor infracțiunilor privind viața sexuală la faza de urmărire penală, în cadrul probatoriului, ședinței preliminare, cercetării judecătorești și dezbaterilor judiciare, căilor de atac, orientate la pregătirea victimelor pentru participarea în cadrul acțiunilor procesuale;

➤ **La nivel de integrare:**

- să demonstreze respectarea și aplicarea unor proceduri distincte în cauzele penale cu implicarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală integrând principiile asistenței juridice bazate pe respectarea drepturilor omului în activitatea cotidiană;
- să soluționeze probleme dificile în activitatea de acordare a asistenței juridice garantate de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală implicate în cauze penale și civile asigurând protecția împotriva discriminării și revictimizării;
- să recomande soluții pentru depășirea dificultăților de implementare a exigențelor speciale față de un sistem de justiție bazat pe respectarea drepturilor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în Republica Moldova;
- să propună modalități de depășire a problemelor cu care se pot întâlni victimele infracțiunilor privind viața sexuală la toate fazele procesului penal, găsind soluțiile utile situației victimei;

- să țină evidența corespunzătoare a acordării asistenței juridice garantate de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală implicate în cauze penale/civile și să respecte cerințele de confidențialitate;
- să implice specialiștii pentru implementarea unor activități de suport și protecție a victimelor infracțiunilor privind viața sexuală.

V. TEMATICA ȘI REPARTIZAREA ORIENTATIVĂ A ORELOR

1.	Stereotipurile și prejudecățile –factori determinativi ai discriminării de gen	1 oră
2.	Cadrul normativ internațional și mecanisme relevante prrotocție victimelor infracțiunilor privind viața sexuală	1,5 ore
3.	Aspecte practice privind organizarea și acordarea asistenței juridice calificate garantată de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în sistemul de justiție al Republicii Moldova.	1 oră
4.	Infracțiuni privind viața sexuală.	1,5 ore
5.	Interacțiunile avocatului cu victimele infracțiunilor privind viața sexuală.	1 oră
6.	Reprezentarea intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală la faza de urmărire penală.	2 ore
7.	Reprezentarea intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală la etapa judecării cauzei penale.	2 ore
8.	Particularitățile acordării asistenței juridice garantate de stat copiilor victime a infracțiunilor privind viața sexuală.	3 ore
9.	Acțiunea civilă în procesul penal.	1,5 ore
10.	Reprezentarea intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în cauze ce țin de discriminare pe criteriu de gen.	3 ore
11.	Sistemul serviciilor de suport acordate victimelor infracțiunilor privind viața sexuală.	1,5 ore
12.	Evaluarea cursului	1 oră
Total		20 ore

VI. UNITĂȚI TEMATICE

Unități tematice	Strategii didactice și resurse logistice	Sugestii pentru lucrul individual
Tema 1. Stereotipurile și prejudecățile –factori determinativi ai discriminării de gen		
1. Stereotipuri și prejudecăți cu referire la victimele violenței sexuale; 2. Raportul de cauzalitate dintre stereotipuri, prejudecăți și discriminarea	Prezentare/prelegere; Brainstorming; Studii de caz; Dezbateri;	Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup

<p>pe criteriu de gen a victimelor violenței sexuale;</p> <p>3. Mituri culturale și realități cu referire la violența sexuală.</p>	<p>Multimedia; Tablă flipchart</p>	
<p>Tema 2. Cadrul normativ internațional și mecanisme relevante prrotocție victimelor infracțiunilor privind viața sexuală</p>		
<p>1. Cadrul normativ internațional relevant prrotocție victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;</p> <p>2. Diligența necesară și răspunderea statului pentru eliminarea violenței împotriva femeilor;</p> <p>3. Interpretarea și aplicarea jurisprudenței CtEDO în apărarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală. Surse de informare privind jurisprudența;</p> <p>4. Mecanismul de apărare a victimelor infracțiunilor privind viața sexuală prin prsima CEDAW si ECHR.</p>	<p>Prezentare/prelegere; Brainstorming; Studii de caz; Dezbateri; Multimedia; Tablă flipchart</p>	<p>Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup Analiza jurisprudenței CtEDO Analiza practicii comitetului CEDAW</p>
<p>Tema 3. Aspecte practice privind organizarea și acordarea asistenței juridice calificate garantată de stat victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în sistemul de justiție al Republicii Moldova</p>		
<p>1. Asistența juridică garantată de stat: categorii de beneficiari și spectru de servicii;</p> <p>2. Conținutul asistenței juridice calificate garantată de stat;</p> <p>3. Drepturile și obligațiile avocatului care acordă asistență juridică calificată garantată de stat în cauzele penale și civile cu implicarea victimelor infracțiunilor privind viața sexuală;</p> <p>4. Drepturile și obligațiile beneficiarului de asistență juridică calificată garantată de stat;</p> <p>5. Aspecte de management al serviciilor de asistență juridică calificată garantată de stat. Interacțiunea cu Oficiul Teritorial al CNAJGS;</p> <p>6. Prelucrarea, stocarea și utilizarea datelor cu</p>	<p>Prezentare/prelegere; Brainstorming; Studii de caz; Dezbateri; Multimedia; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup</p>

caracter personal		
Tema 4. Infracțiuni privind viața sexuală		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Caracterizarea generală a infracțiunilor privind viața sexuală; 2. Tipurile infracțiunilor privind viața sexuală; 3. Infracțiuni contra inviolabilității și libertății sexuale a persoanei (violul, acțiuni violente cu caracter sexual, hărțuirea sexuală); 4. Infracțiuni contra inviolabilității sexuale a copiilor (raportul sexual cu o persoană care nu a împlinit vârsta de 16 ani, acțiuni perverse, acostarea copiilor în scopuri sexuale). 	<p>Prezentare/prelegere; Brainstorming; Studii de caz; Joc de rol; Dezbateri; Multimedia; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup</p>
Tema 5. Interacțiunile avocatului cu victimilor infracțiunilor privind viața sexuală		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Trauma și nevoile victimei infracțiunilor privind viața sexuală. 2. Interviu inițial cu victima infracțiunilor privind viața sexuală. 3. Pregătirea victimei infracțiunilor privind viața sexuală pentru participarea în cadrul acțiunilor procesuale. 4. Comunicarea avocatului cu victima infracțiunilor privind viața sexuală. 5. Cooperarea avocatului cu serviciile de asistență socială și psihologică. 	<p>Prezentare/prelegere; Brainstorming; Studii de caz; Joc de rol; Dezbateri; Multimedia; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup</p>
Tema 6. Reprezentarea intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală la faza de urmărire penală		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Acordarea asistenței juridice la etapa depunerii plângerii; 2. Implicarea avocatului părții vătămate în cadrul probatoriului; 3. Tactica avocatului la audierea victimei/părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală; 4. Contestarea acțiunilor procurorului în interesul victimei/părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală; 5. Evaluarea și expertiza psihologică a 	<p>Brainstorming; Joc de rol; Studii de caz; Dezbateri; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup</p>

victimei/părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală.		
Tema 7. Reprezentarea intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală la etapa judecării cauzei penale		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Participarea avocatului părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală în cadrul ședinței preliminare și părții pregătitoare a ședinței de judecată; 2. Participarea avocatului părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală la cercetarea judecătorească; 3. Participarea avocatului părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală la dezbaterile judiciare; 4. Pledoaria avocatului părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală; 5. Participarea avocatului părții vătămate la examinarea cauzelor penale în procedurile speciale; 6. Reprezentarea intereselor părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală în cadrul căilor ordinare de atac. 	Brainstorming; Joc de rol; Studii de caz; Dezbateri; Tablă flipchart	Soluționarea studiilor de caz; Examinarea materialelor unei cauze civile; Analiza practicii judecătorești; Activități individuale și de grup
Tema 8. Particularitățile acordării asistenței juridice garantate de stat copiilor victime a infracțiunilor privind viața sexuală		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Portretul psihologic al copilului victimă a infracțiunilor privind viața sexuală; 2. Interviu inițial cu copilul victimă a infracțiunilor privind viața sexuală și reprezentantul legal al acestuia; 3. Pregătirea copilului victimă a infracțiunilor privind viața sexuală pentru participarea în cadrul acțiunilor procesuale; 4. Participarea avocatului copilului victimă la audierea în condiții speciale; 5. Interacțiunea avocatului copilului victimă a infracțiunilor privind viața sexuală cu autoritatea tutelară și serviciile de suport. 	Brainstorming; Joc de rol; Studii de caz; Dezbateri; Tablă flipchart	Lectura surselor bibliografice; Soluționarea studiilor de caz; Examinarea materialelor unei cauze civile; Analiza practicii judecătorești; Activități individuale și de grup
Tema 9. Acțiunea civilă în procesul penal		

<ol style="list-style-type: none"> 1. Elementele și condițiile acțiunii civile înaintate în interesul părții vătămate a infracțiunilor privind viața sexuală; 2. Acțiunile avocatului în privința colectării și administrării probelor în vederea probării acțiunii civile; 3. Examinarea acțiunii civile în procesul penal; 4. Cheltuielile judiciare. 	<p>Dezbateri; Studii de caz; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice și a suportului de curs; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup;</p>
<p>Tema 10. Reprezentarea intereselor victimelor infracțiunilor privind viața sexuală în cauze ce țin de discriminare pe criteriu de gen</p>		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Discriminarea pe criteriu de gen; 2. Acțiunile avocatului ce reprezintă interesele victimei infracțiunilor privind viața sexuală în fața Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității; 3. Acțiunile avocatului ce reprezintă interesele victimei infracțiunilor privind viața sexuală în instanța de judecată; 4. Mijloacele de probă în cauzele ce vizează discriminarea victimei infracțiunilor privind viața sexuală. 	<p>Dezbateri; Studii de caz; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice și a suportului de curs; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup; Analiza practicii judecătorești;</p>
<p>Tema 11. Sistemul serviciilor de suport acordate victimelor infracțiunilor privind viața sexuală</p>		
<ol style="list-style-type: none"> 1. Servicii de asistență psihologică; 2. Servicii sociale și de plasament; 3. Compensarea financiară de către stat a prejudiciului cauzat prin infracțiune victimelor infracțiunilor privind viața sexuală; 4. Acțiunile avocatului ce reprezintă interesele victimei infracțiunilor privind viața sexuală în procesul de obținere a compensației financiare din partea statului. 	<p>Dezbateri; Joc de rol; Studii de caz; Tablă flipchart</p>	<p>Lectura surselor bibliografice și a suportului de curs; Soluționarea studiilor de caz; Activități individuale și de grup;</p>

VII. EVALUAREA

Evaluarea audienților se va efectua prin analiza nivelului de implicare:

- în cadrul activităților de instruire;

- la dezbateri;
- la realizarea activităților individuale;
- la realizarea activităților de grup;
- la soluționarea spețelor.

Evaluarea cursului se va efectua prin chestionare de evaluare, completate de către audienți la finalul cursului.

VIII. BIBLIOGRAFIE

Acte legislative și normative

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
2. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova din 14.03.2003.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003.
5. Legea nr. 137 din 29.07.2016 cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor
6. Legea 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității

Literatură didactică și științifică

1. Alaggia, R. (2005). Disclosing the trauma of child sexual abuse: a gender analysis. *J Loss Trauma* 10:453–70.
2. American College of Emergency Physicians (1999). *Evaluation and management of the sexually assaulted or sexually abused patient*. Dallas, TX.
3. Amnesty International (2011). Rape and sexual violence: Human rights law and standards in the International Criminal Court. Index Number: IOR 53/001/2011 Date Published: 1 March 2011.
4. Beijing Declaration and Platform for Action, Fourth World Conference on Women, 15 September 1995, A/CONF.177/20 (1995) and A/CONF.177/20/Add.1 (1995).
5. Brinza, Sergiu and Stati, Vitalie (2011). Criminal Law. Special part.
6. Bureau of Justice Statistic (BJS) (2007). *Sexual Victimization in State and Federal Prisons Reported by Inmates*.
7. Burgess, Ann and Holmstrom, Lynda (1974). Rape Trauma Syndrome. *American Journal of Psychiatry* 1974;131:981-986.
8. Campbell, R., Wasco, S. M., Ahrens, C. E., Sefl, T., & Barnes, H. E. (2001). Preventing the “second rape”: Rape survivors’ experiences with community service providers. *Journal of Interpersonal Violence*, 16, 1239–1259.
9. Centers for Disease Control and Prevention’s, CDC (2010). *National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS) 2010*.
10. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (1989) General recommendation N° 12
11. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (2005) *A.T. v. Hungary*. Communication No. 2/2003, UN Doc. CEDAW/C/32/D/2/2003 (26 January 2005).

12. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (2014) *R.P.B. v. The Philippines*. Communication No. 34/2011, UN Doc. CEDAW/C/57/D/34/2011 (12 March 2014)
13. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (2014) *Ángela González Carreño v. Spain*. Communication No. 47/2012, UN Doc. CEDAW/C/58/D/47/2012 (18 July 2014).
14. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (2008). General recommendation N°. 26 on women migrant workers. CEDAW /C/2009/WP.1/R
15. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (1992) General Recommendation N°. 19 Violence against women. A/47/38 (1992).
16. Committee on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women, CEDAW (2013). Concluding observations on the combined fourth and fifth periodic reports of the Republic of Moldova. CEDAW/C/MDA/CO/4-5
17. Committee on the Rights of the Child (2009). General Comment N° 12. The right of the child to be heard. CRC/C/GC/12 (July 1st, 2009).
18. CPS Policy for Prosecuting Cases of Rape (2012): http://www.cps.gov.uk/publications/docs/rape_policy_2012.pdf
19. d'Oliveira, A. F., Diniz, S. G. and Schraiber, L. B. (2002) "Violence against women in health-care institutions: an emerging problem", *Lancet*, vol. 359, No. 9318, May 2002, pp. 1681-1685.
20. European Court of Human Rights, ECHR (2003). *M.C. v Bulgaria*. Judgment of 4 December 2003.
21. European Court of Human Rights, ECHR (2009) *Opuz v. Turkey*
22. European Parliament / Council of Europe (2012). Directive 2012/29/EU OF THE of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA
23. Geiselman, R.E. & Fisher, R.P. (2010). The Cognitive Interview method of conducting police interviews: Eliciting extensive information and promoting Therapeutic Jurisprudence. Available at: <http://www.cti-home.com/wp-content/uploads/2014/01/Cognitive-Interview-Method-Fisher-Geiselman.pdf>
24. Geiselman, R. E. & Fisher, R. P. (1992) *Memory-enhancing techniques in investigative interviewing: The cognitive interview*. Springfield, IL: C.C. Thomas.
25. Groth AN. *The rapist's view*. In: Burgess AW, ed. Violence through a forensic lens. King of Prussia, PA, Nursing Spectrum, 2000.
26. Hasselbacher, Lee (2010). State Obligations Regarding Domestic Violence: The European Court of Human Rights, Due Diligence, And International Legal Minimums of Protection, 8 *Nw. J. Int'l Hum. Rts.* 190 (2010). <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/njihr/vol8/iss2/3>
27. Human Rights Committee, HRC (1989) General Comment 18, Non-discrimination (Thirty-seventh session, 1989).
28. Human Rights Committee (HRC) (2000). *General Comment 28, Equality of rights between men and women (article 3)*, U.N. Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.10.
29. Human Rights Watch (2001). "No Escape: Male Rape in US Prisons"
30. Inter-American Commission on Human Rights, IACHR (2007). Access to justice for Women Victims of Violence in the Americas. OEA/Ser.L/V/II. Doc. 68 20 January 2007.

31. Inter-American Commission on Human Rights, IACHR (2011) Access to justice for women victims of sexual violence in Mesoamerica. OEA/Ser.L/V/II. Doc. 63, 9 December 2011.
32. Inter-American Court of Human Rights (1988). *Velasquez Rodriguez v. Honduras*. Judgement of July 29, 1988.
33. Inter-American Court of Human Rights (2006) *Miguel Castro Castro Prison v. Peru*, Judgment of November 25, 2006.
34. Inter-American Court of Human Rights (2009) *González et al. ("Cotton Field") v. Mexico* Judgment of November 16, 2009.
35. Inter-American Court of Human Rights (2010), *Fernández Ortega et al. v. Mexico*. Judgment of August 30, 2010.
36. International Convention on Civil and Political Rights, ICCPR
37. International Criminal Court (2011). *Annex on Elements of Crime* of the Rome Statute of the International Criminal Court. Available at: <http://www.icc-cpi.int/nr/rdonlyres/336923d8-a6ad-40ec-ad7b-45bf9de73d56/0/elementsofcrimeseng.pdf>
38. Kimerling, R., Rellini, A., Kelly, V., Judson, P. L., & Learman, L. A. (2002). Gender Differences in Victim and Crime Characteristics of Sexual Assaults. *Journal of Interpersonal Violence*, 17(5), 526–532.
39. King County Sexual Assault Resource Center. *Rape Trauma Syndrome*. Available at: <http://www.kcsarc.org/sites/default/files/Resources%20-%20Rape%20Trauma%20Syndrome.pdf>
40. Madigan, L., & Gamble, N. (1991). *The second rape: Society's continued betrayal of the victim*. New York: Lexington Books.
41. Middleton, W. (2013) Ongoing incestuous abuse during adulthood. *J Trauma Dissociation*. 2013; 14(3):251-72.
42. National Center for Women and Policing (2001). *Successfully Investigating Acquaintance Sexual Assault : A National Training Manual for Law Enforcement*. Available at: <http://www.mincava.umn.edu/documents/acquaintsa/participant/victiminterview.html#idp1459584>
43. Office of the High Commissioner for Human Rights, OHCHR (2014). *Eliminating judicial stereotyping. Equal access to justice for women in gender-based violence cases*. Final paper.
44. Robert McCorquodale and Penelope Simons, "Responsibility beyond borders: State responsibility for extraterritorial violations by corporations of international human rights law", *Modern Law Review*, vol. 70, No. 4 (2007), p. 618.
45. Rome Statute of the International Criminal Court, UN Doc A/CONF.183/9 17 July 1998,, entered into force July 1, 2002.
46. Sachs, A. (2013). Commentary on "Parent-child incest that extends into adulthood: a survey of international press reports, 2007-2011" and "Ongoing incestuous abuse during adulthood" (Middleton). *J Trauma Dissociation*. 2013; 14(5):576-9.
47. Scully, Diana (1994). *Understanding Sexual Violence: A Study of Convicted Rapists*. London / New York: Routledge
48. Shoham, S., Knepper, P. and Kett (Eds) (2010) *International Handbook of Victimology*. Florida, USA: CRC Press.
49. U.S. Department of Health and Human Services (2008) *Date Rape Drugs*, Office on Women's Health <http://www.womenshealth.gov/publications/our-publications/fact-sheet/date-rape-drugs.pdf>

50. UNICEF / UNODC (2005). Guidelines on Justice Matters Involving Child Victims and Child Witnesses of Crime. Available at: http://www.un.org/en/pseataaskforce/docs/guidelines_on_justice_in_matters_involving_child_victims_and.pdf
51. United Kingdom, UK Home Office / Ministry of Justice (2013). *An Overview of Sexual Offending in England and Wales. Statistics bulletin.* Available at: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/214970/sexual-offending-overview-jan-2013.pdf
52. United Kingdom, UK Foreign & Commonwealth Office (2014). International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict. Basic Standards of Best Practice on the Documentation of Sexual Violence as a Crime under International Law. First Edition: June 2014.
53. United Nations, UN (1979) Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women.
54. United Nations, UN (1985). *Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power.* A/RES/40/34, 29 November 1985.
55. United Nations, UN (1993) Declaration on the Elimination of Violence against Women A/RES/48/104
56. United Nations, UN (1990). *United Nations Standard Minimum Rules for Non-Custodial Measures* ("Tokyo Rules"). General Assembly resolution 45/110, annex. annex, U.N. Doc. A/45/49 (1990).
57. United Nations, UN (1996) Report of the Special Rapporteur on violence against women: its causes and consequences, Radhika Coomaraswamy. U.N. Doc. E/CN.4/1996/53 (Feb. 5, 1996)
58. United Nations, UN (1997) Preliminary report submitted by the Special Rapporteur on violence against women: its causes and consequences, Radhika Coomaraswamy. E/CN.4/1997/47
59. United Nations, UN (1998). Report of the Secretary-General on Violence against women migrant workers. E/CN.4/1998/74/Add.1
60. United Nations, UN (2003a). Towards an effective implementation of international norms to end violence against women. Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. E/CN.4/2004/66.
61. United Nations, UN (2003b). General Assembly. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities, UN Doc. A/RES/48/96, 48th Session. Available at: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>
62. United Nations, UN (2005). *Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law.* Resolution A/RES/60/147, adopted by the General Assembly on 16 December 2005.
63. United Nations, UN (2006). *In-depth study on all forms of violence against women.* Report of the Secretary-General A/61/122/Add.1.
64. United Nations, UN (2006a). *The due diligence standard as a tool for the elimination of violence against women.* Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, Yakin Ertürk. E/CN.4/2006/61.
65. United Nations, UN (2013). *State responsibility for eliminating violence against women.* Report of the Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences,

66. World Health Organization, WHO (2002). *World report on violence and health*.
67. World Health Organization, WHO (2003). *Guidelines for medico-legal care for victims of sexual violence*.
- 68.
69. Audierea copilului – victimă a abuzului în procesul penal/ Catana T., Filat C., Studiu apărut în cadrul proiectului „Copilărie fără violență – spre un sistem mai bun de protecție a copilului în Europa de Est” cu suportul Nodoby Children Foundation (Polonia) și OAK Foundation. Chișinău: Centrul Național de prevenire a abuzului față de copii, 2007;
70. Justiția pentru minori în interesul superior al copilului. Practici de lucru cu copilul victimă/ Mighiu C. ș.a.; Asociația Salvați Copii Iași, 2008;
71. Audierea copiilor victime – martori ai exploatării sexuale comerciale. Îndrumar practic pentru specialiștii implicați în audierea copiilor victime - martori ai exploatării sexuale comerciale/ Budeci A., Chintea Sv., Misail-Nichitin D., Centrul Internațional pentru Protecția și Promovarea Drepturilor Femeii „La Strada”, Chișinău, 2011;
72. Standarde de calitate ale avocaților pe cauzele penale cu implicarea copiilor victime ale infracțiunilor, realizat de CNAJGS
<http://www.cnajgs.md/ro/publicatii-rapoarte-si-cercetari>
73. Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor victime ale infracțiunilor, realizat de către CNAJGS.
74. Ghid practice pentru audierea copilului în contact cu sistemul de justiție, realizat de CNAJGS
http://www.cnajgs.md/uploads/asset/file/ro/919/Ghid_de_audiere_CNAJGS_2015_v2.pdf

Pagini web

1. <http://www.cnajgs.md>;
2. Consiliul European: www.coe.int
3. Curtea Europeană a Drepturilor Omului: www.echr.coe.int
4. Biroului de Informare al Consiliului European în Moldova: www.bice.md
5. Asociația obștească „Juriștii pentru Drepturile Omului”: www.lhr.md